

Tredje vägens politik kan bryta låsningarna i skattepolitiken

Dagens Nyheter den 22 juni 2025

För 35 år sedan gjorde Socialdemokraterna och Folkpartiet (Liberalerna) upp om ”århundradets skattereform”. Den framtvingades av ett skattesystem som blivit dysfunktionellt och med Gunnar Myrdals ord gjort svenskarna till ”ett folk av fifflare”.

Reformen var ett försök att utforma skatterna utifrån tydliga principer. Ett huvudinslag var lägre marginalsatser på arbetsinkomster i kombination med minskade avdragsmöjligheter. Lika beskattning av arbets- och kapitalinkomster var en strävan. En vägledande princip var likformighet: likartade aktiviteter skulle beskattas lika, så att inte skillnader i beskattning skulle gynna vissa verksamheter på bekostnad av andra. Principen motiverade bland annat enhetlig moms och enhetlig kapitalinkomstskatt, vilket också var förenligt med mål om enkelhet.

Sedan den stora skattereformen har en lång rad skatteförändringar skett. En del har motiverats av nya omständigheter, såsom jobbskatteavdrag för att motverka strukturell arbetslöshet och lägre bolagsskatt när den sänkts i andra länder. Men andra beslut har försämrat skattesystemet genom att bryta mot principen om likformighet. Olika slags kapitalinkomster beskattas i dag på skilda sätt utan någon sammanhängande logik. En sådan saknas också för dagens olika momssatser: 6 procent för till exempel transporter och kulturaktiviteter, 12 procent för livsmedel samt 25 procent för de flesta andra varor och tjänster.

Det finns stor enighet bland ekonomer om att skattepolitiska reformer utifrån genomtänkta principer skulle ge betydande samhällsekonomiska vinster. Ett bättre utformat skattesystem skulle leda till att de totala inkomsterna i ekonomin stiger samtidigt som det är möjligt för det offentliga att få lika stora skatteintäkter som tidigare.

Den politiska skattedebatten handlar nästan alltid om enskilda skatter utan något övergripande systemtänk. När priserna på drivmedel stiger, blir det opportunt att sänka skatterna på dem. Då matpriserna ökar, kommer krav på lägre matmoms. När regeringen vill stimulera sparandet, så införs hux flux ett fribelopp på ISK-konton. En snuttifierad diskussion har gett ett skattesystem som ingen tagit ställning till som helhet, utan det utgör i stället summan av ett antal isolerade beslut.

I en nyutkommen antologi – ”Experternas guide till skattegalaxen” (redaktör Mats Bergstrand) – diskuterar mitt bidrag möjligheterna att få till ett mer genomtänkt skattesystem.

Ekonomer brukar förespråka en ny stor skattereform. En sådan lär förutsätta en uppgörelse över den politiska blockgränsen. Annars kommer förmodligen reformen att rivas upp när en ny majoritet uppstår. Tyvärr verkar de politiska förutsättningarna för en sådan blocköverskridande skatteuppgörelse saknas.

Ett alternativ är stegvisa mindre förändringar. Men erfarenheterna visar att det är svårt att styra sådana justeringar mot väl definierade slutmål. Varför skulle de krafter som urholkat principerna bakom skattesystemet plötsligt kunna tämjas så att de i stället verkar systemförstärkande?

Frågan är om det finns en tredje väg till ett bra skattesystem. Det gäller då att balansera behoven av systemtänkande och stabilitet i skattereglerna mot partiernas legitima önskemål om att, utifrån olika ideologiska ståndpunkter, kunna driva olika skattefrågor och låta väljarna ta ställning till dem. Man skulle kunna försöka nå breda uppgörelser om systemlösningar på delområden i stället för över hela linjen. Det skulle till exempel kunna ske genom att skilja mellan frågor om skatternas struktur och deras nivå.

En överenskommelse om kapitalinkomstskatterna kunde fokusera på principerna (schablonskatt eller skatt på faktiska inkomster) och hur skattesatserna för olika inkomstslag ska förhålla sig till varandra så att den effektiva beskattningen blir likformig. Detta skulle inte hindra olika regeringar från att kunna välja olika nivåer på en enhetlig kapitalinkomstskatt, men det skulle då ske utan att den relativa beskattningen av olika kapitalinkomster förändras.

Man kunde även bryta ut problemet med olika momssatser från andra skattefrågor och försöka komma överens mellan partierna om en enhetlig moms utan att man binder upp sig för momsnivån. En sådan uppgörelse behöver också omfatta andra åtgärder för att tillgodose vissa av de mål som ursprungligen motiverade momsdifferentieringen. Det skulle kunna handla om riktade bidrag eller inkomstskattesänkningar för låginkomsttagare och barnfamiljer för att hantera följderna av en högre livsmedelsmoms.

En ytterligare möjlighet är att göra upp om relationen mellan kapitalinkomstskatt och högsta marginalsatt på arbetsinkomster. Det borde vara ganska okontroversiellt, eftersom de ideologiska skiljelinjerna inte brukar avse denna relation utan skatternas fördelning mellan högre och lägre inkomsttagare.

Mina uppslag kan verka akademiska och mindre realistiska. De är inte heller färdiga förslag utan just uppslag. Men det behövs nytänkande för att bryta de politiska låsningarna om skatterna. Annars riskerar skattesystemets fragmentisering mot allt mer av ett lapptäcke att fortsätta. Det vore inte en önskvärd utveckling.

Lars Calmfors